

Nocions bàsiques de tipologia funcional

Juan Carlos Ruiz Antón

PID_00177309

Índex

Introducció	5
1. Funcions i estratègies	7
1.1. Estratègies morfològiques	7
1.2. Estratègies lèxiques	9
1.3. Estratègies múltiples	11
2. Classes de conceptes	12
3. Estructura de la predicació	14
3.1. Predicats, arguments i adjunts	14
3.2. Clàusula i oració	15
3.3. Rols semàntics	16
3.4. Desajust entre rols semàntics i funcions gramaticals	17
4. Rols discursius	19
Activitats	21
Bibliografia	23

Introducció

Si hom considera el vocabulari i els aspectes purament gramaticals, les diverses llengües són extraordinàriament diferents entre si, fins al punt que sembla impossible trobar cap aspecte que permeti la comparació. No obstant això, el fet que sempre sigui possible traduir entre qualsevol parell de llengües és una prova que hi ha alguna mena d'estructura subjacent comuna a totes les llengües. És evident que aquesta base compartida no és ni lèxica ni sintàctica, perquè si fos així, la traducció seria un procés senzill, de pura equivalència de mots i de construccions, una idea que la realitat desmenteix concloentment. El substrat comú a les diverses llengües és semàntic, determinat en últim cas per la manera en què la ment humana percep, codifica i representa la realitat circumdant. Tots els éssers humans processen i representen la informació de manera anàloga, sense que els factors culturals ni el nivell de desenvolupament tecnològic de les societats en què es fan servir les diverses llengües tinguin, en aquest aspecte, una incidència significativa.

Això no vol dir que les llengües expressin conceptualment els mateixos continguts de la mateixa manera. Molt sovint ocorre al contrari. Comparem, per exemple, com s'expressa la idea de *tenir* en català i en hebreu modern. En català el verb *tenir* és un verb transitiu, en què el posseïdor és el subjecte i la cosa posseïda és l'objecte directe:

(1) *El meu germà té cotxe.*

En hebreu, al contrari, la idea de *tenir* no s'expressa per un verb transitiu, sinó per mitjà d'una construcció intransitiva amb el verb existencial *yesh* (que significa 'hi ha'), en què el posseïdor no s'expressa com a subjecte sinó com un objecte indirecte (v. 2a). Podem comparar aquesta construcció amb la construcció transitiva típica de l'hebreu (2b), que és estructuralment anàloga a la del català:

(2a) Construcció possessiva existencial:

<i>La-ax</i>	<i>sheli</i>	<i>yesh</i>	<i>mekonit</i>
al-germà	meu	hi ha	cotxe
= 'El meu germà té cotxe'			

(2b) Construcció transitiva:

<i>Ha-ax</i>	<i>sheli</i>	<i>mexapés</i>	<i>mekonit</i>
ART-germà	meu	busca	cotxe
= 'El meu germà busca cotxe'			

La construcció possessiva existencial (2b) és necessària en hebreu perquè aquesta llengua no té un verb amb el significat de 'tenir'. Podem considerar-

ho com un cert tipus de *llacuna* lèxica. Però no cal anar tan lluny per a trobar diferències significatives en la manera d'enfocar conceptualment un mateix contingut. Per exemple, l'oració *L'ampolla va entrar surant en la cova* descriu un moviment cap a l'interior d'una cova que té lloc d'una determinada manera: surant. El verb principal (*va entrar*) descriu la direcció del moviment, i el verb subordinat (*surant*) descriu la manera. Comparem-la ara amb l'oració equivalent en anglès:

(3) *The bottle floated into the cave.*

Literalment: 'La botella va surar dins la cova'

Veiem que en anglès la conceptualització és exactament l'oposada: el verb principal (*floated* = 'va surar') descriu la manera en què té lloc el moviment, i la direcció s'expressa per la preposició (*into* = 'dins').

Aquests divergències no neguen que l'estructura subjacent sigui universal. L'estructura subjacent és universal no perquè sigui uniforme en totes les llengües (que manifestament no ho és) sinó perquè fa servir el mateix tipus d'unitats i de funcions. Les **unitats** són classes conceptuals: esdeveniments, propietats, objectes, etc., mentre que les **funcions** manifesten les relacions d'aquestes unitats entre si, i respecte a les circumstàncies de l'acte comunicatiu en què una determinada oració s'ha emès. Algunes funcions típiques són, per exemple, la funció semàntica d'agent que té el nom *Joan* en la frase (4a) o la funció de realç comunicatiu que té el constituent *els espinacs* en l'oració (4b):

(4) a) *Joan ha llegit el diari.*

b) *Els espinacs m'agraden bullits.*

Aquest tipus de funcions semàntiques i comunicatives són fonamentals en el llenguatge humà, que serveix per a comunicar tota mena d'experiències i de pensaments dels parlants. Des d'aquesta perspectiva, la **tipologia funcional** pretén determinar com s'expressen aquestes funcions en les diverses llengües del món, establir la gamma de tipus expressius possibles en cada dimensió funcional i explicar per què existeix precisament aquesta gamma de variació i no pas una altra.

Vegeu també

Sobre les classes conceptuals vegeu l'apartat "Classes de conceptes".

1. Funcions i estratègies

Abans de procedir, en els pròxims mòduls, a l'examen de les principals funcions i dels seus tipus d'expressió, revisarem alguns conceptes de teoria lingüística útils per a comprendre millor les discussions subsegüents.

En els estudis tipològics s'utilitza el terme **estratègia** per a designar les formes lingüístiques que serveixen per a expressar una determinada funció.

Hom pot classificar les estratègies lingüístiques en tres grans tipus: morfològiques, lèxiques i sintàctiques.

- Les **estratègies morfològiques** es caracteritzen per modificar la forma dels mots.
- Les **estratègies lèxiques** fan servir mots especialitzats en l'expressió de certes funcions, com és el cas de les preposicions, les conjuncions o els verbs auxiliars.
- Les **estratègies sintàctiques** es basen en la utilització de construccions específiques, així com en l'ordre de constituents, que adquireix significat funcional. Per exemple, en anglès, algunes manifestacions de la funció de **qualificació*** s'expressen només per l'ordre relatiu dels elements: el qualificador precedeix el qualificat, com ara en *stone bridge* 'pont de pedra' i altres construccions similars.

* Examinarem amb més detall la qualificació en el mòdul "Estructura del sintagma nominal", en els apartats "Qualificació adjectiva" i "Qualificació nominal".

Cal assenyalar que l'absència de marca també té, per contrast, una significació funcional. Així, en català, l'absència de preposició és el que caracteritza el subjecte i l'objecte enfront dels altres elements de la predicació, que utilitzen preposicions per a indicar la seva funció sintàctica o semàntica.

1.1. Estratègies morfològiques

Les principals estratègies de tipus morfològic són l'addició d'afixos, la modificació interna de l'arrel del mot, i la substitució lèxica. Vegem ara amb més atenció cadascun d'aquests procediments.

1) Addició d'afixos

L'addició d'afixos és potser el procediment morfològic més estès. Els afixos són morfemes que s'uneixen a la base lèxica en diversos graus d'integració for-

mal. Acostumen a classificar-se en diversos tipus, atenent la seva posició respecte a la base:

a) Els **sufixos** s'afegeixen al final de la base, i constitueixen el tipus d'afix més estès entre les llengües del món. Per exemple, en català i en moltes altres llengües la funció del temps verbal s'expressa per mitjà de sufixos verbals:

- (5) *parl-o*   present
       parl-ava   passat (pretèrit imperfecte)
       parl-aré   futur

b) Els **prefixos** s'afegeixen davant de la base. Un exemple de prefix és la marca de nombre en suahili i en altres llengües de la família bantu:

- (6a) *jiwe*
       ji   -*we*
       SG   -*pedra*
       = 'pedra'

- (6b) *mawe*
       ma   -*we*
       PL   -*pedra*
       = 'pedres'

Com mostren els exemples, en suahili, la categoria de nombre s'expressa per mitjà d'un prefix que varia segons la classe de nom. En (6a), *ji-* és el prefix de singular, i en (6b) *ma-* és el prefix de plural.

c) Els **circumfixos** són morfemes discontinus que podríem dir que "envolten" la base verbal. Formalment un circumfix és la combinació d'un prefix i un sufix que expressen ensems un significat gramatical únic. Per exemple, en amhàric (Etiòpia), la negació s'expressa amb la combinació del prefix *al-* i del sufix *-m* amb la base verbal:

- (7) *Fällägä*   'Ell vol'
       Alfällägäm   'Ell no vol'

d) Els **infixos** s'insereixen dins de la base. Aquest procediment està molt estès en les llengües de les Filipines, en què serveix per a expressar l'equivalent de la nostra veu passiva. Vegeu uns exemples de tagàlog:

- (8a) *Bumili*   *ng libro*   *ang lalaki*
       va comprar   el llibre   l'home
       = 'L'home va comprar el llibre'

- (8b) *Binili*   *ng lalaki*   *ang libro*
       va ser comprat   l'home   el llibre
       = 'El llibre ha sigut comprat per l'home' / 'el llibre l'ha comprat l'home'

Aquests exemples mostren un canvi de perspectiva en l'expressió de la situació. L'exemple (8a) està focalitzat des del punt de vista de l'agent (l'home) mentre que en (8b) la situació es descriu des de la perspectiva del pacient (el llibre), com es reflecteix també en la traducció. En aquests exemples, les diferències de perspectiva s'expressen per mitjà dels infixos *-um-* i *-in-* inserits dins del verb *bili* 'comprar'. L'infix *-um-* assenyala que l'element focalitzat és l'agent, mentre que l'infix *-in-* indica que l'element focalitzat és el pacient. A més de l'ús dels infixos, la perspectiva s'expressa en tagàlog per la partícula *ang* que precedeix l'element focalitzat.

e) Existeixen, finalment, altres processos d'addició morfològica en què el morfema afegit no té un valor constant, com en els exemples vistos fins ara, sinó que la seva forma està determinada totalment o parcialment per la forma de la base lèxica. L'exemple següent mostra la formació del temps perfet en grec clàssic:

(9)	παίω	<i>pai-ō</i>	'ataco'	πέπαικα	<i>pe-pai-ka</i>	'he atacat'
	κελεύω	<i>keleu-ō</i>	'ordeno'	κεκελεύκα	<i>ke-keleu-ka</i>	'he ordenat'
	λυω	<i>lu-ō</i>	'deslligo'	λέλυκα	<i>le-lu-ka</i>	'he deslligat'

Com hom pot observar, el perfet es forma per la sufixació de *-ka* (per a la primera persona), que a més va acompanyat per un element prefixat de forma *Ce-* en què *C* és una variable consonàntica que correspon a la consonant inicial de l'arrel. Aquest tipus de procediment es coneix com a **reduplicació**.

2) Modificació interna

La **modificació interna** consisteix en un canvi de la forma de l'arrel del mot. Un clar exemple de modificació interna és el canvi vocàlic que assenyala diferències de temps verbal en els anomenats *verbs forts* de les llengües germàniques, com per exemple en anglès *find* ('trobar', present) enfront de *found* (passat), o en alemany *beissen* ('mossegar') enfront d'*Ich biss* ('vaig mossegar').

3) Substitució lèxica, o supleció

El procediment de **supleció** utilitza arrels diferents en l'expressió de certes funcions lingüístiques. Per exemple, en anglès el passat del verb *go* ('anar') no s'expressa amb una variació morfològica de l'arrel (que regularment seria **goed*) sinó per una arrel totalment diferent, *went*.

1.2. Estratègies lèxiques

Les estratègies de tipus lèxic utilitzen mots especialitzats a marcar determinades funcions gramaticals o semàntiques. Aquests mots acostumen a formar classes tancades (constituïdes per un nombre reduït d'elements). Aquí discutirem tres d'aquestes classes: els determinants, els verbs auxiliars i les adposicions.

1) Determinants

Els determinants són mots que complementen els substantius expressant diverses funcions semàntiques, com ara quantificació, dixi, possessió i definitud. En català, aquesta classe inclou els articles, els demostratius, els numerals i els quantificadors indefinits:

- (10) a) *La taula* (article)
 b) *Aquella cadira* (demostratiu)
 c) *Tres plats* (numeral)
 d) *Molts convidats* (quantificador indefinit)

2) Verbs auxiliars

Els verbs auxiliars són un tipus de verbs faltats de significat conceptual definit i que serveixen per a expressar diverses funcions semàntiques (com ara el temps, l'aspecte, la modalitat i la veu) d'un altre verb a què modifiquen. Vegeu alguns exemples de català, castellà i anglès:

- (11) *haver*: *He llegit el diari* (temps: perfet)
ser: *El candidat del PSC ha sigut investit alcalde* (veu: passiva)
anar: *El ple es va celebrar dissabte passat* (temps: passat)
ir: *Voy a quedarme en casa toda la tarde* (temps: futur immediat)
will: *She will be awarded the prize* (temps: futur)
 = 'Li concediran el premi'

3) Adposicions

Es dóna el nom genèric d'**adposicions** als mots invariables que indiquen la funció gramatical o semàntica d'un element de l'oració.

Hom distingeix tres tipus d'adposicions:

- **Preposicions**, que precedeixen l'element la funció del qual indiquen. Per exemple, *amb*, que indica funció d'instrument en frases com ara *Jaume dissenya amb ordinador*.
- **Posposicions**, que segueixen l'element que marquen. Per exemple, en hongarès *elótt* 'darrere' en la frase *a ház elótt* 'davant de la casa' (*a ház* = 'la casa').
- **Circumposicions**, compostes per una preposició i una posposició que apareixen obligatòriament juntes. Observeu el següent exemple de paixtu (Afganistan), en què el rol semàntic de *wəne* 'arbre' està marcat per la circumposició *pə ... pore* 'al voltant':

- (12) *Sarai pə wəne pore as tari*
 home arbre cavall lliga
 = 'L'home lliga el cavall al voltant de l'arbre'

Els diversos tipus d'adposició no s'exclouen entre si. Per exemple, hi ha llengües que tenen preposicions i posposicions alhora, com és el cas del persa. En les llengües europees hi ha també unes poques posposicions, com en anglès *ago* (*five years ago* = 'fa cinc anys') i en alemany *wegen* 'a causa de' (*der Hitze wegen* = 'a causa de la calor') o *entlang* 'al llarg de' (*den fluss entlang* = 'al llarg del riu').

1.3. Estratègies múltiples

Una llengua pot tenir més d'una estratègia per a expressar una determinada funció. Per exemple, en anglès la funció possessiva* es pot manifestar mitjançant alguna de les estratègies següents:

* Vegeu el mòdul "Estructura del sintagma nominal", apartat "Qualificació nominal".

(13) a) preposició:	<i>An area of dense shadow</i> = 'Una zona de densa ombra'
b) element sufixat:	<i>Mary's house</i> = 'La casa de Mary'
c) substitució:	<i>Her house</i> = 'La seva casa (d'ella)' (<i>her</i> és una forma supletiva del pronom <i>she</i>)
d) preposició + sufix:	<i>A book of Mary's</i> = 'Un dels llibres de Mary'
e) preposició + substitució:	<i>A book of mine</i> = 'Un llibre meu'

En general, quan una llengua té diferents estratègies per a expressar una funció, aquestes estratègies no hi són intercanviables. Les estratègies poden estar determinades per algun factor gramatical, semàntic o d'índole comunicativa. Per exemple, en anglès, les estratègies (13c) i (13e), que utilitzen el procediment de substitució, es donen quan el possessor està expressat per un pronom personal. Per la seva banda, les estratègies (13d) i (13e) es donen quan el sintagma nominal és indefinit.

2. Classes de conceptes

Les llengües humanes es basen fonamentalment en tres tipus de conceptes, que denominarem **entitats**, **esdeveniments** i **proprietats**.

Les **entitats** són conceptes que es refereixen a classes d'individus que tenen característiques físiques o funcionals comunes. Per exemple, el concepte *arbre* es refereix a una classe de plantes de tronc gros i gran volum (la qual cosa la distingeix, per exemple, de la classe *arbust*). El concepte *carter* es refereix a una persona que exerceix la funció de lliurar la correspondència casa per casa, etc.

Els **esdeveniments** inclouen les accions, els processos i les experiències. Les **accions** són activitats com ara *menjar*, *decidir*, *córrer* o *nadar*, desenvolupades per una entitat que les ha causat i que té capacitat per a controlar el seu progrés. Les **experiències** són conceptes que es refereixen a activitats dels sentits o de la ment, com per exemple *pensar*, *veure*, *doldre* o *voler*. Els **processos** sempre representen un canvi d'estat, com ara *créixer*, *morir*, *fondre's*.

Les **proprietats** inclouen tots els atributs de qualitat i quantitat assignats a les entitats o als esdeveniments, com ara *llarg*, *espès*, *suau* o *sobtat*.

Quan s'expressen per mitjà dels mots del llenguatge, les entitats són generalment noms substantius; els esdeveniments són generalment verbs. Per això, la distinció nom-verb és la distinció lèxica fonamental, present en totes les llengües. Altres classes lèxiques són específiques de cada llengua, i poden estar-ne absents en algunes. Per exemple, moltes llengües (entre elles les llengües europees) situen les propietats en una classe específica, la dels adjectius. Altres llengües, no obstant això, no tenen una classe separada, i els categoritzen com a verbs*.

* Vegeu el mòdul "Estructura del sintagma nominal", apartat "Qualificació adjectiva".

Les correspondències entitat = nom, esdeveniment = verb i propietat = adjectiu tenen nombroses excepcions. Per exemple:

- El mot *decidir* és un verb mentre que *decisió* és un nom, tot i denotar un mateix concepte, un tipus d'esdeveniment.
- El mot *por* és un nom, però semànticament denota una emoció (una activitat de la ment), i per tant és un esdeveniment d'experiència.
- El mot *abundar* és un verb, però semànticament denota una propietat; observeu l'equivalència conceptual entre les frases *En aquesta zona abunden les llebres* i *En aquesta zona són abundants les llebres*, en què el mateix concepte està lexicalitzat com un adjectiu.

Aquestes excepcions, no obstant això, no afecten la validesa general de les correspondències, de manera que les categories lingüístiques es poden veure com un reflex (encara que indirecte) de les categories de la percepció mental de l'espècie humana.

3. Estructura de la predicació

3.1. Predicats, arguments i adjunts

Per a entendre com s'integren les entitats, els esdeveniments i les propietats en la comunicació lingüística és important partir de la diferent naturalesa semàntica d'aquestes classes de conceptes. Les entitats són conceptes independents, i per tant s'interpreten com fent referència a individus. Considerem, per exemple, el mot *llibre*. Podem descriure'l o imaginar-lo en abstracte, sense relacionar-lo expressament amb cap circumstància de temps o persona.

Per contra, els esdeveniments i les propietats són intrínsecament dependents, ja que només es poden representar en associació amb entitats. Una acció com ara *llegir*, per exemple, només es pot concebre en relació amb dues entitats: la que realitza l'acció (agent) i allò sobre què es realitza (pacient).

Seguint una terminologia habitual en semàntica, denominarem **predicats** els conceptes dependents (els esdeveniments i propietats), **arguments** els elements que s'han d'associar necessàriament amb els predicats, i **adjunts** tots els altres elements participants que denoten les circumstàncies de temps, lloc, mode, etc., en les quals té lloc l'esdeveniment. La descripció d'un determinat fet mitjançant la combinació d'un predicat amb els seus arguments i (eventualment) els seus adjunts és el que es denomina **predicació**.

Per exemple, en l'oració *Joan ha visitat el Museu Picasso aquest estiu*, el verb *visitar* és el predicat (que denota en aquest cas un tipus d'acció), *Joan* i *el Museu Picasso* són els arguments (l'agent i el destí de la visita, respectivament) i *aquest estiu* és un adjunt (que indica les circumstàncies de temps en què va tindre lloc la visita).

Els arguments són semànticament obligatoris, mentre que els adjunts són opcionals. En moltes llengües, els arguments poden estar omesos de l'oració, i en aquest cas se sobreentenen a partir del context, o s'interpreten de manera genèrica. Això no ocorre amb els adjunts. Observeu els exemples següents:

(14) a) *Ja ve.*

b) *L'àvia no hi veu bé.*

L'oració (14a) no indica explícitament el seu agent, però si la sentim en una estació de ferrocarril, podríem sobreentendre raonablement que l'agent omès és *el tren*. En l'oració (14b) l'argument omès és el pacient de *veure*. En aquest cas s'interpreta de manera genèrica.

A banda de predicat, arguments i adjunts, la predicació pot incloure també **operadors** abstractes que representen aquelles categories semàntiques que tenen expressió gramatical. És el cas del temps, l'aspecte, la modalitat o la polaritat (afirmativa o negativa), entre d'altres. Així, l'oració *Joan ha visitat el Museu Picasso aquest estiu* podria representar-se concisament com:

(15)	PASSAT	PERFECTE	<i>Joan</i>	<i>visitar</i>	<i>el Museu Picasso</i>	<i>aquest estiu</i>
	↓	↓	↓	↓	↓	↓
	operador	operador	argument	predicat	argument	adjunt

3.2. Clàusula i oració

És important distingir entre predicació, per un costat, i oració i clàusula, per un altre. Mentre que predicació és un concepte semàntic, clàusula i oració són unitats de la sintaxi.

Hom anomena **clàusula** la combinació d'un verb amb els seus complements (incloent-hi arguments i adjunts). La clàusula és, per tant, l'equivalent gramatical d'una proposició. Una **oració**, per contra, és una expressió sintàcticament autònoma, i autosuficient des del punt de vista comunicatiu.

En molts casos una expressió lingüística pot ser alhora una oració i una clàusula, però hi trobem tota mena d'excepcions. L'anàlisi d'un petit diàleg ens ajudarà a copsar la diferència:

- (16) a) *Jo no m'imaginava que aquest home fos capaç de reaccionar tan ràpid.*
 b) *Jo tampoc.*
 c) *A mi en canvi això no m'ha sorprès.*

Tots tres enunciat, *a*, *b* i *c*, són oracions, en el sentit que són expressions completes en el context de la comunicació. Tanmateix hi ha diferències: l'oració *a* està formada per tres clàusules, subordinades cadascuna a l'anterior. Gràficament:

- (17) *Jo no m'imaginava (que aquest home fos capaç de (reaccionar tan ràpid))*
 clàusula 1   clàusula 2   clàusula 3

L'oració *b* no és pròpiament una clàusula (observeu que ni tan sols té verb), sinó una oració el·líptica, en què la informació que manca ha de ser recuperada del context per a poder-la interpretar adequadament.

Finalment l'oració *c* correspon a una sola clàusula, formada per un predicat (*sorprendre*), dos arguments (*això* i *a mi*) i un adjunt (*en canvi*).

3.3. Rols semàntics

La predicació desenvolupa (en una metàfora del lingüista francès Lucien Tesnière) una mena de “petita obra de teatre”, en què hi ha una peripècia (representada pel predicat), uns actors (els arguments) i unes determinades circumstàncies (els adjunts). De la mateixa manera que els actors i els objectes que hi ha a l’escenari representen un paper en l’obra, els elements de la predicació tenen també una funció semàntica, que cal que estigui “marcada” gramaticalment en la clàusula, de manera que els oients puguin reconèixer-la, i puguin comprendre adequadament el missatge. Les funcions d’aquest tipus es coneixen com a **rols semàntics**.

És possible identificar molts rols semàntics possibles entre els predicats i els altres elements de la clàusula. Aquí ens concentrarem en els que són més significatius gramaticalment en les llengües humanes.

Agent: és l’argument que causa o origina un esdeveniment (sigui intencionadament o no). Els subjectes de verbs d’acció, com ara *matar*, *menjar*, *córrer*, *trencar* i *mirar*, són agents.

Experimentador: és l’argument en què es produeix un esdeveniment d’experiència (és a dir, una sensació o una activitat mental). L’experimentador es diferencia de l’agent en què no té control sobre l’esdeveniment: ni l’inicia, ni pot modificar-lo. Els subjectes de verbs com ara *veure* i *témer* són experimentadors. També ho són els complements indirectes de verbs com *agradar* (com en *Als nens els agraden els caramels*).

Pacient: és l’argument sobre el qual es dona un esdeveniment, i que com a conseqüència s’hi pot veure afectat. Els objectes de *matar*, *menjar*, *colpejar* i *trencar* són pacients, però també els subjectes de verbs de procés, com *escalfar-se* (*la carrosseria s’ha escalfat*), i de sensació física, com *doldre* (*Em dol el cap*). Podem considerar també pacient l’element de què es predica una propietat o estat (*Joan és alt*; *Marta està cansada*).

Destinatari: és l’argument que experimenta un benefici o un perjudici com a resultat de l’esdeveniment. En català s’expressa generalment amb les preposicions *a* o *per*: *Pere ha comprat una samarreta del Barça per al seu fill*.

Origen i destí: són dos arguments que es donen típicament amb els verbs que indiquen moviment o canvi de posició o de possessió. Per exemple:

- (18) a) *Els nois estaven llançant pedres al pont.* (DESTÍ)
 b) *Joan ha tret el llibre del calaix.* (ORIGEN)

Instrument: es refereix a l'entitat utilitzada per a dur a terme o produir un esdeveniment. Generalment és un objecte inanimat. Per exemple: *Joan va tallar la fruita amb el ganivet.*

Acompanyant: és l'entitat que participa en estreta associació amb l'agent o el pacient en un esdeveniment. Equival a un agent o pacient secundari:

- (19) a) *Joan ha visitat el Museu Picasso amb els seus companys d'escola.*
 b) *La forquilla estava a la taula amb el ganivet i la cullera.*

Ubicació i temps: identifiquen respectivament la situació espacial i temporal de l'esdeveniment. Per exemple:

- (20) a) *El nen estava saltant damunt del llit.* (LLOC)
 b) *L'avió ha sortit aquest matí de l'aeroport de Frankfurt.* (TEMPS)

Manera: indica una qualitat o característica de l'esdeveniment, o el mode en què l'esdeveniment es realitza. Per exemple: *Joan canta molt malament; la noia va ballar amb molta desimboltura.*

Mesura: indica una quantificació de l'esdeveniment. Per exemple: *Joana va al cine sovint; El nivell de l'aigua havia crescut cinc metres.*

Causa: indica la causa que ha provocat l'esdeveniment. Per exemple: *Els pollastres han mort de fred.*

Finalitat: indica el propòsit a què va dirigit l'esdeveniment. Per exemple: *Joan estalvia per a un cotxe.*

3.4. Desajust entre rols semàntics i funcions gramaticals

En la major part de les llengües hi ha una tendència a expressar el rol semàntic d'agent mitjançant la funció gramatical de subjecte. Això no obstant, i com ocorre sempre en les relacions entre significat i forma gramatical, aquesta correlació no és absoluta, i mostra nombroses divergències. Així, en les oracions passives l'agent no és pas el subjecte:

- (21) *Pere ha sigut contractat per la Caixa.*

En aquesta oració el subjecte és *Pere*, però l'agent és *la Caixa*.

En altres casos, el subjecte no és sempre agent, com ocorre en les oracions copulatives (vegeu 22a, en la qual el subjecte és pacient) o en les oracions amb predicats de procés (com ara 22b, en què el subjecte és experimentador):

- (22) a) *La porta és molt resistent.*
 b) *S'ha mort el canari.*

D'altra banda, hi ha formes lingüístiques que poden expressar diversos rols semàntics. Per exemple, en català la preposició *amb* es fa servir per a indicar tres rols semàntics diferents: instrument (exemple 23a), acompanyant (exemple 23b) i mode (exemple 23c):

- (23) a) *Ens vam menjar l'arròs amb la cullera.*
 b) *Ens vam menjar l'arròs amb tota la família.*
 c) *Ens vam menjar l'arròs amb molta gana.*

També hi ha llengües que mantenen separats aquests rols semàntics expressant-los de forma diferent. Per exemple, en basc l'instrument es marca amb el cas nominal anomenat *instrumental* (-*az* en 24a), i l'acompanyant s'expressa en el cas anomenat *associatiu* (-*arekin* en 24b):

- (24a) *Arroza goilareaz jan dugu*
arroz-a goilare-az
 arròs-ART cullera-INSTR menjat l'hem
 = 'Vam menjar l'arròs amb la cullera'

- (24b) *Arroza familiarekin jan dugu*
arroz-a familia-arekin
 arròs-ART família-ASSOC menjat l'hem
 = 'Vam menjar l'arròs amb la família'

4. Rols discursius

Totes les llengües tenen mitjans d'expressar formalment la importància relativa dels elements de la clàusula des del punt de vista de la informació que aporten. Aquests procediments s'utilitzen per a ressaltar determinats aspectes de l'enunciat, i deixar-ne en segon pla (o ometre'n) d'altres.

La informació que comparteixen els interlocutors és un component molt important en la construcció i en la comprensió d'un discurs coherent. Per aquesta raó, l'estructura sintàctica de la clàusula està determinada, en molts casos significatius, pels aspectes de la informació que hom vol comunicar:

- La **informació pressuposada**: la informació que l'oient ja coneix o que considera certa (a judici del parlant).
- La **informació nova** per a l'oient.
- Allò que es ressalta com a important, enfront d'allò que es deixa en un segon pla (perquè és informativament menys rellevant). Per exemple, en una frase com *La proposta ha estat rebutjada*, l'agent està omès, probablement perquè el parlant considera que indicar la seva identitat és irrellevant per a la comunicació.

Les clàusules s'organitzen sobre la base d'una estructura informativa en què determinats elements tenen unes funcions comunicatives molt definides. Les dues funcions o rols més importants són el **tema** (o **tòpic**) i el **focus**.

El **tema** és l'element de la clàusula que el parlant selecciona com a punt de partida comunicatiu, sobre el qual presentarà informació rellevant. Per aquesta raó acostuma a ser informació pressuposada.

Per exemple, les oracions (25a-b) expressen bàsicament el mateix contingut conceptual: un esdeveniment (*rebutjar*), del qual l'agent és el participant *el ple* i el pacient és *la proposta*. Totes dues oracions difereixen, no obstant això, en la selecció de tema. En la primera (25a) el tema és l'agent, *el ple*, mentre que en la segona (25b) el tema és el pacient, *la proposta*.

(25) a) *El ple va rebutjar la proposta.*

b) *La proposta ha estat rebutjada pel ple.*

Atès el seu rol discursiu, el tema apareix normalment al començament de la clàusula, i en molts casos coincideix amb el subjecte. Tanmateix, hi ha moltes excepcions a aquesta correlació. Examineu-ne els exemples següents:

(26) a) *Les entrades per al partit les he aconseguides en la revenda.*

b) *A la planta li han caigut totes les fulles.*

c) *Del seu divorci ningú no n'ha comentat res encara.*

En tots aquests exemples, el tema (l'element ressaltat al començament de la frase) té una funció diferent de la de subjecte. En (26a) és l'objecte directe; en (26b) és l'objecte indirecte, i en (26c) és el complement preposicional del verb *comentar*.

El **focus** és l'element de la clàusula que expressa aquella informació, generalment nova, sobre la qual el parlant vol marcar una atenció especial. En català acostuma a col·locar-se al final de l'oració. Això quedarà clar si s'examinen els diàlegs següents:

- (27) a) *Sembla que el tren no ha arribat encara.*
b) *No. El tren ja ha arribat.*
c) *No. *Ja ha arribat el tren.*

En aquest diàleg, el sintagma nominal *el tren* és el tema de l'oració B, i ha estat introduït com a tal en l'oració A. La resposta C és inadequada des del punt de vista comunicatiu perquè el tema apareix en la posició final de la frase, que és pròpia del focus.

- (28) a) *Crec que això ho ha dit La Vanguardia.*
b) *No. Ho ha dit El Periódico.*
c) *No. *El Periódico ho ha dit.*

En aquest altre diàleg, el sintagma nominal *El Periódico* és el focus (aquí amb funció contrastiva) que s'introdueix en la resposta B. Per aquesta raó, la frase C és comunicativament inadequada, perquè el focus apareix en la posició pròpia del tema.

Nota

En aquest i altres exemples l'asterisc indica que l'oració és inadequada en algun aspecte, ja sigui per la construcció gramatical o en l'ús comunicatiu.

Activitats

1. Indiqueu quin tipus d'estratègia (morfològica, lèxica o sintàctica) es fa servir per a expressar l'objecte en els següents exemples de diferents llengües:

a) Anglès:

- (1) *The postman saw the dog*
= 'El carter va veure el gos'
(2) *The dog saw the postman*
= 'El gos va veure el carter'

b) Castellà:

- (3) *El cartero vio al perro*
(4) *El perro vio al cartero*

c) Rus:

- (5) Почтальон увидел собаку
počtal'on uvidel sobaku
carter va veure gos
= 'El carter va veure el gos'
- (6) Собака увидел почтальона
sobaka uvidel počtal'ona
gos va veure carter
= 'El gos va veure el carter'

2. Indiqueu quin tipus d'estratègia (morfològica, lèxica o sintàctica) es fa servir per a expressar possessió en els següents exemples de diferents llengües:

a) Català:

- (1) *El cotxe del director de l'escola*
(2) *El meu cotxe*

b) Guaraní (Paraguai):

- (3) *Maria ayaka*
Maria cistella
= 'La cistella de Maria'
- (4) *Che ajaka*
jo cistella
= 'La meva cistella'
- (5) *Nde ajaka*
tu cistella
= 'La teva cistella'

c) Rus:

- (6) Иван
Ivan
= 'Ivan'
- (7) Дом Ивана
dom Ivana
= 'La casa d'Ivan'

3. Distingiu el tipus d'estratègia morfològica utilitzada en cadascun dels següents exemples de diferents llengües:

a) català:	<i>parlo</i>		<i>parlaré</i>	
b) àrab:	<i>miftah</i>	'clau'	<i>mafaatih</i>	'claus'
c) castellà:	<i>digo</i>		<i>dije</i>	
d) anglès:	<i>I am</i>	'sóc'	<i>we are</i>	'som'
e) àrab:	<i>bab</i>	'porta'	<i>abwab</i>	'portes'
f) alemany:	<i>Hand</i>	'mà'	<i>Hände</i>	'mans'
g) hongarès:	<i>ember</i>	'home'	<i>emberek</i>	'homes'
h) nàhuatl:	<i>citli</i>	'la llebre'	<i>ciicihtli</i>	'les llebres'

i) llatí:	<i>fortis</i>	'fort'	<i>fortior</i>	'més fort'
j) llatí:	<i>bonus</i>	'bo'	<i>melior</i>	'més bo' (millor)
k) sami:	<i>johka</i>	'riu'	<i>joga</i>	'del riu'
l) hebreu:	<i>akh</i>	'germà'	<i>akhim</i>	'germans'

4. Descriu el tipus d'estratègia utilitzada en irlandès per a expressar la funció possessiva, a partir dels exemples següents. Tingueu especialment en compte la pronunciació, que es dona juntament amb l'ortografia convencional.

a) <i>mac</i>	[mak]	'fill'	<i>a mhac</i>	[a vak]	'el seu fill'
b) <i>páirc</i>	[park]	'camp'	<i>a pháirc</i>	[a fark]	'el seu camp'
c) <i>beatha</i>	[bahə]	'vida'	<i>a bheatha</i>	[a vahə]	'la seva vida'
d) <i>capall</i>	[kapəl]	'cavall'	<i>a chapall</i>	[a xapəl]	'el seu cavall'

Nota

[ə] representa una vocal neutra anàloga a la del català oriental; [v] és una consonant labiodental com la *v* del valencià, del balear o del francès; [x] representa el so velar de *j* en castellà.

5. Indiqueu la classe conceptual dels mots subratllats en les oracions següents:

- La muntanya està coberta de pins fins al cim.*
- Els seus ulls brillaven en la foscor.*
- L'empresa ha adquirit un equip xerogràfic d'alta velocitat.*
- La sorra de la platja s'ha escalfat moltíssim.*
- Els viatgers estaven irritats pel retard de l'avió.*
- Jordi no és conscient de les seves limitacions.*

6. En les frases següents, distingiu predicat, arguments i adjunts:

- La festa es va organitzar amb tota perfecció.*
- Els nens estaven llançant pedres al pati.*
- Els nens estaven llançant pedres en el pati.*
- Aquest matí han inaugurat el nou poliesportiu.*
- Raquel admira la música d'Edison Denisov.*
- Oriol ha sigut condecorat pels seus mèrits científics.*
- El director de l'hospital ha sigut condecorat per la Generalitat.*
- El cotxe de Meritxell és verd.*
- Pere ha venut la moto al seu cosí.*

7. Identifiqueu els rols semàntics dels arguments i adjunts de les frases de l'exercici 6.

8. Identifiqueu els rols discursius de tema i focus en les oracions següents:

- En aquestes circumstàncies és impossible acceptar l'oferiment.*
- D'aquell plat no me'n he servit.*
- Aquest llibre no el recomanaria a ningú.*
- El meu germà se'n va al Japó.*
- Els ordinadors els fan pànic.*
- L'ajuntament va organitzar l'acte amb molta austeritat.*

Bibliografia

Estratègies morfològiques

Bickel, Balthasar; Nichols, Johanna (2005). "Fusion of Selected Inflectional Formatives"; "Inflectional Synthesis of the Verb". A: M. Haspelmath i altres (eds.). *The World Atlas of Language Structures* (pàg. 87-90 i 94-97).

Carstairs-Mccarthy, A. (2006). "Affixation". A: E. K. Brown (ed.). *Encyclopedia of Language and Linguistics* (pàg. 83-88).

Plungian, Vladimir A. (2001). "Agglutination and flection". A: M. Haspelmath i altres (eds.). *Sprachtypologie und Sprachliche Universalien* (pàg. 669-678).

Estratègies lèxiques: determinants, verbs auxiliars, adposicions

Anderson, Gregory D. S. (2006). *Auxiliary Verb Constructions*. Oxford University Press.

Hagège, Claude (2009). *Adpositions*. Oxford University Press.

Kurzon, Dennis (2006). "Adpositions". A: E. K. Brown (ed.). *Encyclopedia of Language and Linguistics* (pàg. 63-66).

Payne, Thomas E. (1997). "Grammatical categories". *Describing morphosyntax* (cap. 3).

Classes de conceptes i estructura de la predicació

Bhat, D. N. S. (2000). "Word classes and sentential functions". A: Petra M. Vogel; B. Comrie (eds.). *Approaches to the Typology of Word Classes* (pàg. 47-63). Mouton de Gruyter.

García-Miguel, José María (1995). *Las relaciones gramaticales entre predicado y participantes*. Universidade de Santiago de Compostela.

Givón, Talmy (2001). "Simple verbal clauses and argument structure". *Syntax* (cap. 3).

Langacker, Ronald W. (1987). "Nouns and verbs". *Language* (vol. 1, núm. 63, pàg. 53-94).

Lazard, Gilbert (1999). "La question de la distinction entre nom et verbe en perspective typologique". *Folia linguística* (núm. 33, pàg. 389-418).

Luque, Juan de Dios (2004). "El léxico y las clases sintácticas de palabras" [en línia]. *Aspectos universales y particulares del léxico de las lenguas del mundo* (cap. 10). <<http://elies.rediris.es/elies21/CAPITULO10.pdf>>

Palmer, F. R. (1994). "Roles and relations". *Grammatical roles and relations* (cap. 2). Cambridge University Press.

Pavey, Emma L. (2010). "The structure of sentences"; "The Structure of meaning"; "Integrating language structure"; "The structure of information". *The Structure of Language* (cap. 3-5, 8).

Premper, Waldfried (2001). "Universals of the linguistic representation of situations ('participation')". A: M. Haspelmath i altres (eds.). *Sprachtypologie und Sprachliche Universalien* (pàg. 477-495).

Saeed, John I. (2003). "Sentence Semantics. 1: Situations"; "Sentence Semantics. 2: Participants". *Semantics* (2a. edició, cap. 5 i 6). Basil Blackwell.

Schachter, Paul; Shopen, Timothy (2007). "Part-of-Speech systems". A: T. Shopen (ed.). *Language Typology and Syntactic Description* (vol. I, pàg. 1-60).

Vandeloise, Claude (2007). "A taxonomy of basic natural entities". A: M. Aurnague; M. Hickmann; L. Vieu (eds.). *The Categorization of Spatial Entities in Language and Cognition* (pàg. 35-52). John Benjamins.

